

Oikeusapupalveluiden kysyntä laajenee

Turvapaikanhakijoiden oikeusapupalveluita pohtinut oikeusministeriön työryhmä jätti mietintönsä 16.12.1991 oikeusministeri Hannele Pokalle.

Työryhmä nimitettiin tilanteessa, jossa maahamme tulevien turvapaikanhakijoiden määrä oli noussut jyrkästi muutamasta kymmenestä (vuonna 1988 64 hakijaa) lähes kolmeentuhanteen vuonna 1990. Taustalla oli myös se, että 1.3.1991 voimaan tulleen uuden Ulkomaalaislain mukaan turvapaikanhakijalla on oikeus valittaa kielteisestä turvapaikkapäätöksestä oikeusministeriön yhteydessä toimivalle Turvapaikkalautakunnalle. Valittajalla ei kuitenkaan ole oikeutta saada maksutonta oikeudenkäyntiä ja avustajaa valitusta laatimaan. Koska turvapaikanhakijalla ei ole missään kunnassa kotipaikkaa ei hänellä myöskään ole oikeutta saada yleistä oikeusapua.

Ulkomaalaislaissa on säännös, jonka mukaan kunta saisi kuitenkin yleiseen oikeusapuun 100 %:n valtionavun turvapaikanhakijan avustamisesta turvapaikkaprosessissa. Resursseja ja valmiutta turvapaikanhakijoiden avustamiseen ei yleisiltä oikeusaputoimistoilta kuitenkaan ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta löytynyt. Seurauksena on mm. se, että 23.10.1991 Turvapaikkalautakunnassa oli vireillä 28 somalilaisen turvapaikanhakijan itse laatimaa valitusta. Näiden valitusten käsittely on osoittautunut hyvin työlääksi mm. käänkösvaikeuksien takia.

Oikeussuojaongelma ei ole kuitenkaan kärjistynyt, koska vuonna 1988 eräät kansalaisjärjestöt perustivat Pakolaisneuvonta r.y:n, joka aluksi kirkon varoilla, sittemmin valtionavun turvin on palkannut lakimiehiä turvapaikanhakijoiden avustajiksi. Tällä hetkellä yhdistyksen kuusi lakimestä avustavat turvapaikanhakijoita miljoonan markan ostopalvelusopimuksen perusteella. Resurssija ei kuitenkaan ole riittävästi ja kaikille ei apua ole ollut annettavissa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskusten perustamispolitiikasta johtuu se, että nykyisin suuri osa Pakolaisneuvonta r.y:n työntekijöiden ajasta kuluu matkusteluun keskuksista toiseen. Keskuksia oli vuoden 1991 lopussa 20 ja tammikuussa aloitti uutena Rovaniemen pakolaiskeskus.

Lukuisten pienten pakolaiskeskusten olemassaolon kanssa on ristiriidassa työryhmän ehdotus siirtää turvapaikanhakijoiden oikeusapu pääosin yleisen oikeusavun varaan. Työryhmä ehdottaa valtion budjettiin kolmen miljoonan markan määrärahaa yleisen oikeusavustajan ja 9 kanslistin palkkaamiseen paikkakunnille, joilla on paljon turvapaikanhakijoita. Lisäksi työryhmä ehdottaa, että valitus turvapaikkalautakuntaan tulisi maksuttoman oikeudenkäynnin piiriin. Tästä aiheutuisi noin miljoonan markan lisäkustannukset. Työryhmä esittää edelleen Pakolaisneuvonta r.y:lle puolen miljoonan markan valtionapua pakolaistietouden keräämiseen, levittämiseen ja kouluttamiseen. Valtio siis aikoo yli nelinkertaistaa oikeusapuun suunnatut määrärahat tavalla, jota kukaan ei voi kuvitella toimivaksi: panoksen nelinkertaistaminen parantaisi nykyistä palvelutasoa vain hyvin vähän. Valtaosa keskuspaikkakunnista jäisi edelleen lisäresurssista paitsi. Työryhmä ei myöskään esitä turvapaikanhakijalle subjektiivista oikeutta yleiseen oikeusapuun; näin ollen esitettyssäkään järjestelmässä yleisen oikeusavun antaminen jää oikeusaputoimiston harkintaan.

Työryhmän ehdotus henkii ajatusta, jonka mukaan myös oikeusavun osalta turvapaikanhakijat ja muut ulkomaalaiset on saatettava yhteiskunnan normaalien palveluiden asiakkaisiksi. Oikeusapua helpommin ajatus on toteutettavissa terveydenhoidon, sosiaalipalveluiden tai koulutuksen osalta; oikeusavun antaminen turvapaikanhakijalle edellyttää erityistietoja ja -taitoja.

Suomessa tarjolla olevasta oikeusavusta vastaa pääosin asianajajakunta. Muun muassa Ruotsissa, Norjassa ja Englannissa myös turvapaikanhakijoiden oikeusavusta vastaavat asianajajat maksuttomaan oikeudenkäyntiin rinnastuvan järjestelmän turvin. Etu on yleensä voimassa maahantulosta myönteiseen päätökseen tai karkotukseen asti. Avustajina toimivat pääosin ulkomaalaisoikeuteen erikoistuneet asianajajat. Suomessa suunta on toinen, varmastikin ainakin osin asianajajien passiivisuuden vuoksi. Suomen Asianajajaliitto ei ole tehnyt mitään maassamme selkeästi oikeussuojan tarpeessa olevien turvapaikanhakijoiden aseman kohentamiseksi toimivalla tavalla, joka ei välttämättä olisi sen kalliimpi kuin nyt esitetty virkamiesmalli. Ehdotetun mallin yksi heikkous onkin juuri se, että turvapaikanhakijan avustajaksi tarjotaan virkamiestä, joista turvapaikanhakijoilla saattaa olla kotimaassaan vain huonoja kokemuksia.

Oikeussuojan keskeisiä periaatteita on oikeus valita itse oikeusavustajansa. Työryhmän esittämä malli johtanee siihen, että maahan tullut turvapaikanhakija saa ensin yleistiedot ja ohjeet esim. Pakolaisneuvonta r.y:n taholta, sen jälkeen hän

hakee yksilöllistä apua yleisestä oikeusaputoimistosta, jonka palveluihin hänellä ei kuitenkaan ole subjektiivista oikeutta. Saatuaan hakemukseensa kielteisen päätöksen turvapaikanhakija voisi lopulta itse valita avustajansa ja valittaessaan Turvapaikkalautakuntaan hakea maksutonta oikeudenkäyntiä. Edes työryhmä itse ei ole mietinnössään pystynyt perustelemaan miksi juuri tällaiseen järjestelmään tulisi siirtyä.

Markku Fredman